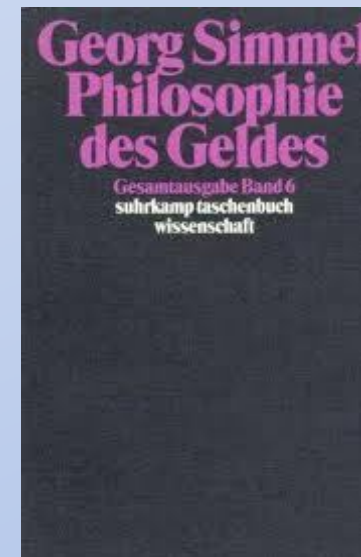

9. Simmel

Interaccions i relacions en la societat moderna – sociologia i crítica de la cultura

La tradició sociològica: les aportacions dels clàssics

2n curs

Grau de Sociologia

Prof. Ernest Garcia

Universitat de València,
2015

Simmel: nota biogràfica

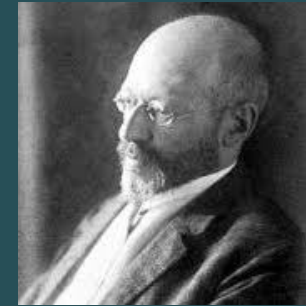
(Berlín, 1858-1918) Fou fill d'un empresari jueu convertit al cristianisme. Tot i que sempre va viure en un entorn econòmicament acomodats, la mort de son pare quan ell encara era molt jove, el fet d'haver quedat a càrrec d'un tutor i la relació distant amb una mare dominant li van provocar un sentiment de desarrelament i marginalitat. Un tret que no deixa de ser contradictori, perquè mai no es va moure de la seua ciutat. De fet, la condició urbana va esdevenir una nota molt característica de la seua aportació intel·lectual. Coser va recordar el comentari de Tönnies sobre el primer llibre de Simmel: «el llibre és perspicaç i té sempre el sabor de la metròpolis».

- Estudià història i filosofia a la Universitat de Berlín, en la qual va doctorar-se el 1881 amb una tesi sobre Kant i es va convertir en *Privatdozent* (professor no pagat) el 1885. Va fer-hi cursos de lògica, història de la filosofia, ètica, psicologia social i sociologia, en què comentava l'obra de Kant, Schopenhauer, Darwin i Nietzsche, a més de molts altres. Quan tenia ja 43 anys i ja era bastant conegut fou reconegut com a professor a títol merament honorari. Va optar a càtedres vacants en diferents universitats. Tanmateix, malgrat el suport de Weber i d'uns altres acadèmics il·lustres, fou rebutjat sempre fins al 1914, quan fou acceptat a Estrasburg, quasi al mateix temps que la guerra interrompé les activitats acadèmiques en aquesta ciutat fronterera.

- La manca de reconeixement acadèmic no va afectar massa les seues condicions de vida ni el seu èxit en els cercles culturals ni la seua popularitat com a professor i conferenciant. Hereu d'una considerable fortuna, ell i la seua dona Gertrud (una filòsofa que va publicar sota el pseudònim de Marie-Luise Enckendorf) van tenir una confortable existència burgesa. Tingué prestigi entre figures intel·lectuals de primera línia (Rickert, Husserl, Harnack) i moltes relacions en els ambients culturals de Berlín, entre elles l'amistat amb els poetes Rilke i George. Fou una causa en bona part de la seua gran, espectacular, habilitat oratòria. Va ser cofundador, amb Weber i Tönnies, de la Societat Alemanya de Sociologia.

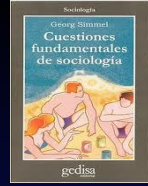
- Fou un escriptor prolífic, autor de més de dos-cents articles i prop de vint obres majors, algunes de sociologia però sobretot d'ètica i filosofia, així com de crítica literària i artística. Tot i que no articulà una línia de pensament clarament determinada i, per tant, no creà escola, va exercir una influència visible sobre la microsociologia de Chicago (a través de Park), sobre la sociologia del coneixement i la cultura (Mannheim, Lukács, Bloch), sobre alguns filòsofs més o menys relacionats amb el vitalisme (Heidegger, Scheler, Ortega) i sobre l'escola de Frankfurt (Adorno, la crítica de la cultura de masses).

- Simmel –a diferència de la majoria dels sociòlegs clàssics– tingué molt poc d'interès pels problemes socials i polítics. Amb la guerra, però, va mostrar un nacionalisme alemany molt fort. Va morir el 1918, de càncer de fetge.

Gertrud Simmel

Simmel: obra

Gesamtausgabe (24 vol.). Frankfurt, Suhrkamp, 1989-

Das Wesen der Materie nach Kant's Physischer Monadologie (1881)
Zur Psychologie der Frauen (1890)
Über sociale Differenzierung (1890)
Die Probleme der Geschichtsphilosophie (1892)
Einleitung in die Moralwissenschaft (1892/93)
Philosophie des Geldes (1900)
Zur Psychologie der Scham (1901)
Stefan George (1901)
Kant. Sechzehn Vorlesungen (1904)
Philosophie der Mode (1905)
Kant und Goethe (1906)
Die Religion (1906)
Schopenhauer und Nietzsche (1907)
Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung (1908)
Hauptprobleme der Philosophie (1910)
Philosophische Kultur. Gesammelte Essays (1911)
Goethe (1913)
Deutschlands innere Wandlung (1914)
Das Problem der historischen Zeit (1916)
Rembrandt. Ein kunstphilosophischer Versuch (1916)
Der Krieg und die geistigen Entscheidungen (1917)
Grundfragen der Soziologie (1917)
Vom Wesen des historischen Verstehens (1918)
Lebensanschauung. Vier metaphysische Kapitel (1918)
Der Konflikt der modernen Kultur (1918)

***Sociologia: investigacions sobre les formes de la socialització.* Barcelona, Edicions 62, 1988**

***Sociología.* Madrid, Alianza, 1986.**

***Cuestiones fundamentales de sociología.* Barcelona, Gedisa, 2002.**

***El conflicto: sociología del antagonismo.* Madrid, Sequitur, 2010.**

***Cultura femenina y otros ensayos.* Barcelona, Alba, 1999.**

***Cultura líquida y dinero: fragmentos simmelianos de la modernidad.* Barcelona, Anthropos, 2010.**

***Filosofía del dinero.* Granada, Comares, 2003.**

***Imágenes momentáneas.* Barcelona, Gedisa, 2007.**

***El individuo y la libertad: ensayos de crítica de la cultura.* Barcelona, Península, 1986.**

***La ley individual y otros escritos.* Barcelona, Paidós, 2003.**

***Pedagogía escolar.* Barcelona, Gedisa, 2008.**

***El pobre: sociología de la exclusión.* Madrid, Sequitur, 2011.**

***Problemas fundamentales de la filosofía.* Sevilla, Espuela de Plata, 2006.**

***Rembrandt: ensayo de filosofía del arte.* Murcia, Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Murcia, 1993.**

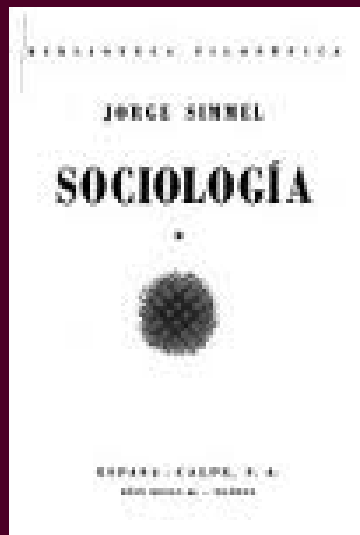
***Roma, Florencia, Venecia.* Barcelona, Gedisa, 2007.**

***El rostro y el retrato.* Madrid, Casimiro Libros, 2011.**

***Schopenhauer y Nietzsche : un ciclo de conferencias.* Sevilla, Espuela de Plata, 2004.**

***El secreto y las sociedades secretas.* Madrid, Sequitur, 2010.**

***Sobre la aventura.* Barcelona, Península, 2002.**

La sociologia relacional

Seguint la lectura de Giner, el més característic de la sociologia de Simmel és, en primer lloc, la substitució de les grans teories sobre el canvi social per l'estudi de les interaccions entre individus en contextos de vida concrets i, en segon lloc, la importància donada a les relacions per damunt de les identitats essencialistes.

Simmel tracta de trobar trets de la sociabilitat perennes i universals, atemporals i presents en totes les societats. Trets com ara la interacció, la diferenciació, la subordinació d'uns humans a uns altres, l'especialització, l'intercanvi... No ignora la història però no és historicista, en el sentit que no creu en lleis generals del canvi social que expliquen els fenòmens concrets.

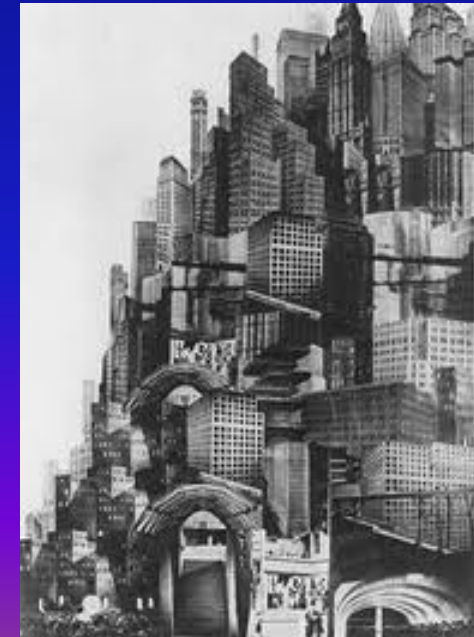
Manté també que la societat com a tal no és observable. Vivim en grups —diu— i entrem en conflictes, intercanvis i jocs de poder amb els altres: açò sí que és observable i pot ser estudiat. En tota vida social hi ha una relacionalitat mútua essencial. Els éssers humans, els grups i les institucions han de ser percebuts com a feixos de relacions. No conec l'essència d'una persona, però puc comprendre-la com a pare, metge, portuguès, no creient, habitant d'una ciutat de províncies, etc. La comprensió passa per la intersecció dels cercles socials als quals cadascú pertany.

La diferència entre les societats antigues i les modernes és que en aquelles els cercles de pertinença eren concèntrics i estables (família, clan, poble, comarca, senyor, església i rei), mentre que en aquestes són inestables i no sempre congruents. La noció sociològica de conjunt de rols té doncs una arrel simmeliana.

La sociologia relacional (2)

Les relacions mútues que constitueixen la societat tenen tres característiques:

- 1) No són simètriques, sinó que estan marcades per la desigualtat, el conflicte, el joc, la contradicció...
- 2) La distància social separa i uneix les gents (en els processos d'obligació, respecte, atracció mútua, amistat, companyonia, obediència, etc., es produeixen moments d'aproximació o d'allunyament mitjançant –diu metafòricament Simmel– operacions de tendir ponts i d'obrir o tancar portes).
- 3) Els àmbits socials són combinacions de relacions, xarxes. Les teories actuals de les xarxes socials tenen arrels simmelianes.

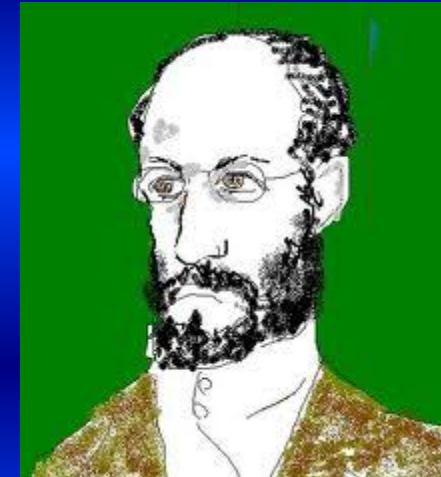

Les categories sociològiques o de la interacció (1)

L'intercanvi

Les relacions d'intercanvi (bescanvi, barata, permuta, compravenda, serveis mutus...) estan basades en la predisposició o voluntat de renunciar a alguna cosa per tal d'obtenir un altre bé, servei o possessió. Són una de les formes més generals de la interacció. La societat és un procés general d'intercanvis materials, morals i simbòlics entre els éssers humans i llurs agrupacions.

Les relacions d'intercanvi són molt generals (fins i tot en situacions aparentment unilaterals sol haver-hi alguna forma de reciprocitat). Però no són absolutament universals (hi ha sacrificis i comportaments altruistes).

Subordinació i supraordenació

La diferenciació social comporta sempre i de manera inevitable processos de subordinació (i els seus contraris de supraordenació), és a dir, desigualtat. Aquests processos tenen la seua causa en la naturalesa humana, en les inclinacions innates a manar i obeir, a la recerca d'autoritat, al desig de tenir prestigi o d'atribuir-ho a uns altres. La consolidació de jerarquies i autoritats no és sols un efecte de la naturalesa humana; és també funcionalment necessària.

Simmel pensa que la desigualtat és el preu de la llibertat (acceptar l'autoritat ens permet ocupar-nos de les nostres coses, pagar impostos ens evita haver de fer-nos càrrec de l'ordre públic o dels serveis comunitaris). No pot haver-hi societat sense *distància social*.

Les categories sociològiques o de la interacció (2)

El nombre

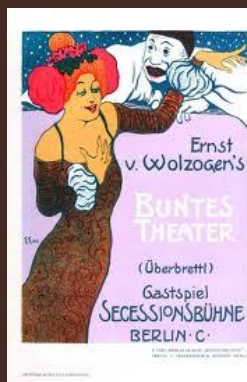
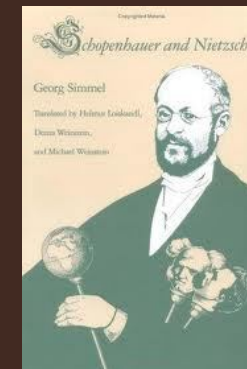
«La forma sociològica del grup depèn de la seua dimensió quantitativa», diu Simmel, qui va formular algunes consideracions sobre les classificacions numèriques dins dels grups (el cas típic dels exèrcits o dels equips esportius) i alguns comentaris assenyats sobre les il·lusions quantitativistes: «la intenció d'expressar les formacions i relacions socials en valors numèrics exactes és una empresa del tot quimèrica».

L'aportació més interessant de Simmel en relació a la quantitat es troba en les anàlisis sobre les formes més elementals de relació social (1 individu, 2 individus, 3 individus –tríada), que han tingut influència sobre la microsociologia posterior, tant en les versions més fenomenològiques (interaccionisme) com en les més formals (teoria de jocs).

L'individu com a tal només existeix socialment. L'aïllament pot ser voluntari (llibertat) i pot ser forçat (marginació o exclusió).

Les formacions de dos són diferents segons el seu grau de formalitat. Les parelles generen relacions caracteritzades per la trivialitat (la rutina de la convivència i la seua transmutació en fatalitat i desesperació) i la intimitat.

Les tríades permeten ja l'aparició de coalicions, de la mediació i l'arbitratge, la imparcialitat, la tensió entre majoria i minoria, la relació secreta, formes complexes de dependència (com ara la dominació plural, d'un sobre els altres dos), situacions de *tertius gaudens* i de *divide et impera*. Contenen ja la prefiguració de molts fenòmens socials.

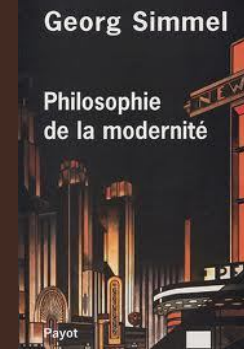
Les categories sociològiques o de la interacció (3)

El conflicte i la integració

Conflicte i integració –escriu Giner– són per a Simmel els dos contraris que, en interconnectar-se i generar-se mútuament, envaeixen tot el camp societatari.

El conflicte apareix per superar dualismes divergents; és una manera d'assolir una espècie d'unitat, un nou ordre integrat de subordinació i domini, consensual o imposat.

El conflicte implica confrontació entre dues parts, però també cohesió i identitat en cadascuna d'aquestes parts. És destructiu i constructiu alhora.

L'ambivalència

La vida social està impregnada d'ambivalència, d'una barreja de convergència i divergència, de situacions en les quals coexisteixen contraris. Les relacions socials tenen efectes i repercussions duals. L'intercanvi monetari ens enriqueix (ens permet tenir allò que volem) i ens empobreix (ens endeuta, etc.). La moda ens distingeix dels altres i ens fa iguals als altres seguidors d'aquesta.

En l'ambivalència els contraris coexisteixen, no s'exclouen mútuament. I això val tant per a situacions quotidianes interpersonals (el flirteig) com per a la dinàmica econòmica de la societat capitalista.

Les categories sociològiques o de la interacció (4)

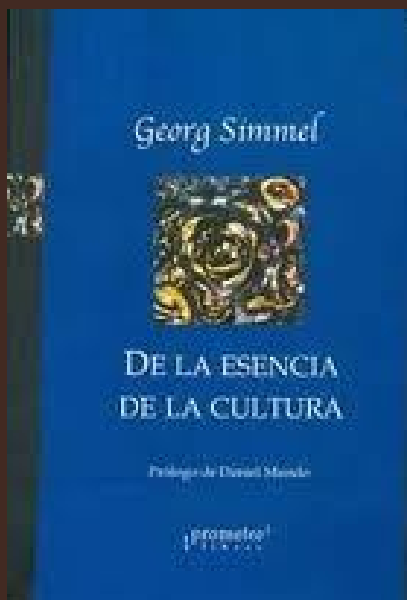
Georg Simmel
Le Conflit

Circé/poche

La fragmentació

Simmel pensava que no és possible percebre ni comprendre la totalitat social. I que només és possible la percepció i comprensió de relacions fragmentàries, circumscrites. I que aquesta comprensió resulta de l'aplicació de criteris d'ordenació formal, estètics.

Alguns estudiosos de l'obra de Simmel l'han descrit com un sociòleg impressionista.

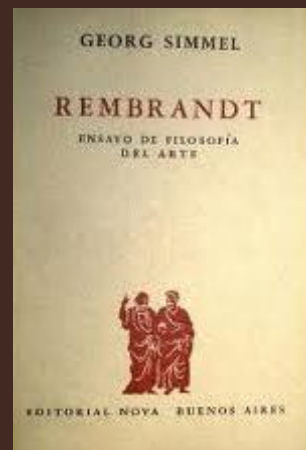

Georg Simmel

DE LA ESENCIA
DE LA CULTURA

Prólogo de David Mervin

prometeo

GEORG SIMMEL

REMBRANDT

ENSAYO DE FILOSOFÍA
DEL ARTE

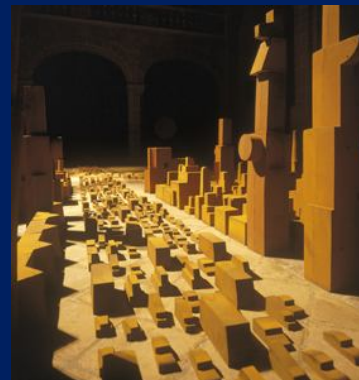
EDITORIAL NOVA BUENOS AIRES

Temes simmelians. 1: La metròpolis i la vida mental

Qui viu a les grans ciutats, com a conseqüència de la gran multiplicitat i de la rapidíssima successió d'estímuls de tot tipus, així com de l'omnipresència dels intercanvis mercantils, desenvolupa una mentalitat caracteritzada per l'intel·lectualisme i el càlcul, típicament moderna, oposada a la personalitat més dominada per les emocions i la improvisació que, segons Simmel, és pròpia dels pobles menuts i el camp.

A més d'això, com una mena de compensació als efectes sobre el sistema nerviós de la pressió exercida per la sobreestimulació i la discontinuïtat dels esdeveniments i les relacions humanes (una cosa així com el que ara es diria l'estrès de la vida a la gran ciutat), l'habitant de les metròpolis desenvolupa una actitud *blasée* (*blasé* és un adjectiu francès que significa 'indiferent' o 'insensible', la situació de qui no experimenta plaer en res, de qui ha perdut el vigor i la frescor en les emocions).

Escultures de Miquel Navarro, 1974-2007

Temes simmelians. 2: El secret i la societat secreta

El secret és una forma sociològica general neutral, la valoració del qual serà negativa o positiva depenent de la situació (el secret per a preparar una traïció o per ajudar un amic) o depenent de la posició (el secret de la resistència clandestina a una dictadura: crim per als partidaris del dictador i heroisme per als seus adversaris).

Giner destaca aquest fragment de Simmel:

«...l'ocultació de realitats per mitjans negatius o positius és un dels assoliments més grans de l'home. En comparació amb l'estadi infantil, en el qual tot s'expressa de seguida i qualsevol activitat és accessible als ulls de tothom, el secret produeix una ampliació immensa de la vida: molts dels continguts de la vida no podrien ni tan sols existir en presència de publicitat completa. El secret ofereix, per dir-ho així, la possibilitat d'un segon món al costat del món manifest, al temps que aquest està definitivament influït per aquell».

Són societats secretes «els grups que usen el secretisme com a forma d'existència». En ocasions, naixen per la resistència enfront de poders contraris al desenvolupament de nous continguts de vida (els cristians a l'antiga Roma, els maçons sota les monarquies absolutes, els demòcrates i comunistes sota el feixisme...). En unes altres ocasions, per tal d'organitzar un món criminal (màfies, etc.).

La base de les societats secretes és la confiança entre els seus integrants. La seua ambivalència característica depèn de la construcció d'un àmbit de solidaritat i honor entre els membres, els quals –malgrat la repressió– coneixen la llibertat de realitzar activitats inaccessibles als «no-iniciats».

Temes simmelians

3. L'aventura

L'aventura es caracteritza per eixir-se'n de la continuïtat, de la rutina. Té el cost del risc i el premi de la fama, l'èxit i el record. Simmel va lligar l'excitació de l'aventura a la vida urbana.

4. El foraster

El foraster –per a Simmel especialment el comerciant d'un altre país– no s'integra en la societat que l'acull; és i roman un estrany. És un exòtic proper, que està en la comunitat, però no hi pertany. Objectivitat, desarrelament, mediació, són característiques de la seua posició social.

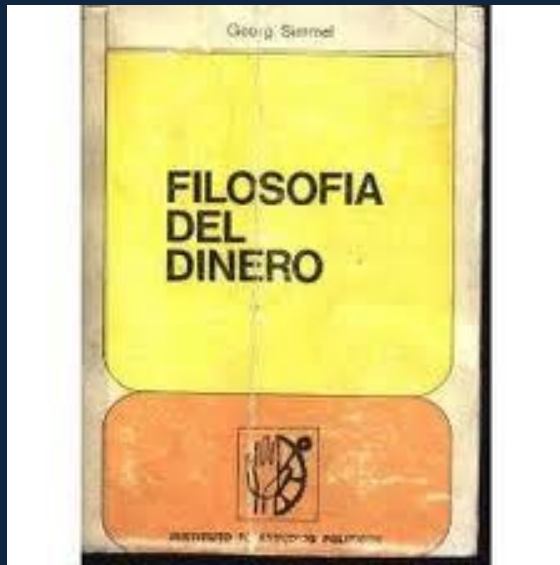
Les categories simmelianes han estat utilitzades més tard en anàlisis sobre la immigració, en la sociologia d'algunes professions (mestres, policies...) i en uns altres contextos.

5. El pobre

Com a categoria sociològica, la pobresa és la posició de qui rep assistència (més o menys regulada pel dret o l'obligació moral). La finalitat de l'assistència és la de mitigar les formes extremes de desigualtat i diferenciació social, a fi que l'estructura de diferenciació es pugui mantenir.

Temes simmelians. 6: Els diners

El conflicte potencial entre la sociologia simmeliana i la de Durkheim esdevingué visible amb la crítica d'aquest a *La filosofia dels diners*. Durkheim va reconèixer que aquest llibre contenia moltes idees enginyoses i observacions interessants i vívides. Tanmateix, va afirmar que l'abundància de fets històrics i etnogràfics patia de manca d'exactitud i de profunditat, i que les intuïcions simmelianes eren més lluides que objectivament valuoses. I que, en el llibre, el bon estil literari no compensava la inclinació especulativa ni la manca de científicitat.

Per a Simmel, la monetarització de l'economia és una causa fonamental de la modernització, més important que la industrialització, la racionalització, la democràcia o les relacions de producció capitalistes.

L'inici del procés se situa al final de l'edat mitjana, amb el triomf dels mercaders i dels banquers i la substitució de les contribucions feudals en espècie per pagaments en diners.

El procés de monetarització va impulsar la comptabilitat mercantil, i amb ella, la ciència, l'aritmètica, el càlcul de probabilitats... Va donar lloc a l'aparició de professions i tipus humans particulars (financers, administratius, mestres, funcionaris...). Va potenciar la puntualitat, la quantificació de les prestacions en els contractes, la mentalitat estadística, els càlculs cost-benefici.

El més interessant de la visió simmeliana dels intercanvis econòmics en el mercat és que els veu com una forma d'interacció social. I això li permet connectar-los amb la racionalització, la despersonalització, la invasió del parentiu i l'art pel càlcul abstracte, la dissolució dels lligams de sang, etc.

Temes simmelians

7. El subjectiu i l'objectiu en la cultura

Una de les contribucions de Simmel a la sociologia de la cultura és la distinció entre «cultura objectiva», plasmada en formes, artefactes, signes, i «cultura subjectiva», pròpia de la consciència individual, expressió de la vida. Aquesta és «més vida»; aquella és «més que vida».

L'objectivació dels productes culturals connecta amb dues temàtiques posteriors. D'una banda, amb la d'alienació o cosificació (resultat no inevitable per a Simmel). D'una altra banda, amb la reflexió sobre l'abisme insalvable entre la cultura-informació que una persona pot absorbir i la necessàriament molt més gran i inabastable que existeix socialment.

8. Masculí i femení

Simmel apuntà opinions, no lliures de prejudici, sobre una diferència per damunt de la història i els condicionants socials entre una cultura femenina, més intimista i subjectiva, i una cultura masculina, més objectiva, cosificada i mundana. Amb una pretesa fonamentació naturalista, relativa a la «meravellosa relació que sembla mantenir l'ànima femenina amb la unitat intacta de la natura».

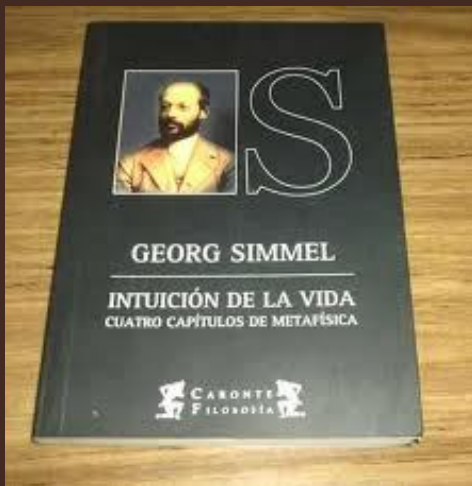
9. La moda

Simmel aplicà les seues categories de distància social i identificació a l'adopció d'una moda.

10. La religió

Cal distingir entre religió (pertanyent a la cultura objectiva) i religiositat (pertanyent a la cultura subjectiva). La religiositat por mantenir-se fins i tot en contextos de secularització de la societat, o bé desplaçar-se a lleialtats mundanes.

Les traces de Simmel

La influència de Simmel en la sociologia posterior ha estat semblant a la seua obra: àmplia i dispersa, plural i no sistemàtica.

Va tenir un impacte molt directe sobre la microsociologia de la primera generació de l'Escola de Chicago, a través sobretot de Park i Small.

També va haver-hi una influència directa sobre alguns intel·lectuals alemanys o influïts per la cultura alemanya, tan diversos com ara Lukács, Bloch, Mannheim, Heidegger o Ortega y Gasset (qui va rebre un fort impacte del vitalisme filosòfic dels últims anys de Simmel).

Molts dels adherents nord-americans de l'interaccionisme simbòlic i l'etnometodologia en els anys seixanta del segle XX van tenir molt d'apreci per l'obra de Simmel.

Més indirectament, hom podria detectar algun element simmelià en la crítica frankfurtiana de la cultura de masses, així com en les formes d'individualisme metodològic inspirades per la teoria de jocs o les teories utilitaristes de l'elecció racional.

Més recentment, alguns intèrprets l'han vist com una mena de precursor del postmodernisme, particularment pel rebuig de les «grans narracions» i pel relativisme. També és un precedent (força distingit, és cert) dels «sociòlegs-tertulians» de l'actualitat.

En resum, amb més o menys força, Simmel va fer aportacions inicials a la microsociologia i a les sociologies urbana, de la cultura, del coneixement i de la vida quotidiana.